

“Wage-Led-Growth”.

O trecere în revistă a teoriei, evidenței și criticii.

Cezar Boțel

Septembrie 2019

Nota autorului:

În cadrul acestei lucrări, orice opinii care nu provin din literatura trecută în revistă îmi aparțin și nu trebuie citate ca reprezentând poziția Băncii Naționale a României. De asemenea, traducerea citatelor din limba engleză îmi aparține. Pentru confruntare cu acest text, marea majoritate a lucrărilor citate sunt liber accesibile pe internet.

Teoria creșterii economice bazate pe creșterea salariilor (*wage-led growth* – WLG) a căpătat recent vizibilitate în spațiul public din România, fiind asociată politicilor de susținere a unor ritmuri substanțiale de creștere a salariilor.

Atât în Programul de Guvernare 2017-2020 cât și în varianta actualizată pentru 2018-2020, se menționează:

”România trebuie să acceseze intrarea în cercurile virtuose de dezvoltare. Doar așa vom ajunge la o creștere economică mai mare. Creșterea economică înseamnă bunăstare mai mare, înseamnă venituri mai mari. Veniturile mai mari înseamnă cerere de bunuri mai mare. Cererea de bunuri mai mare presupune creșterea ofertei de bunuri de către firme și deci înseamnă locuri de muncă mai multe și mai bine plătite, înseamnă consolidarea clasei de mijloc, înseamnă mai mulți bani la buget, mai multe investiții și din nou o creștere economică sustenabilă. [...] Continuarea combaterii nivelului demotivant de salarizare va contribui la reducerea inegalităților și la creșterea economică. Este nevoie ca salarizarea în sectorul public să răspundă nevoilor stringente ale angajaților, dar și să stimuleze și să premieze performanța. De asemenea, este important ca, prin măsuri active, sectorul privat să fie sprijinit, în sensul generării de oportunități pentru creșterea salariilor.”¹

Această argumentare sugerează într-adevăr intenția promovării unei politici de tip WLG, deși formularea din prima parte a textului citat lasă loc unei ambiguități cu privire la cauza inițială (creștere de salarii sau creștere economică?) a intrării în ”cercurile virtuose”.

Mai tranșante sunt afirmațiile profesorului Cristian Socol, al cărui blog² a fost până acum sursa publică cea mai consecventă de promovare, sub eticheta #wageledgrowth, a strategiei WLG. Astfel, în postarea din 6 mai 2018 autorul arată: ”Pentru perioada 2017-2020, în viziunea macroeconomică am folosit strategia #wageledgrowth [...], pachet de politici de creștere a veniturilor ce presupune mărirea ponderii alocate remunerării forței de muncă din beneficiile creșterii economice. [...] În 2017 implementarea strategiei #wageledgrowth a început și va continua în 2018 și următorii doi ani.”³

Data fiind atenția acordată WLG de decidenții de politică economică, este surprinzător că o adecvată evaluare analitică a argumentelor teoretice și empirice în susținerea acestei strategii nu poate fi găsită în materialele apărute în limba română. De altfel, referințe la WLG se găsesc în principal în articole de presă și pe bloguri. Blog-ul menționat mai sus enunță câteva idei-suport fără a intra în detalii, pentru care trimite la surse primare din literatura internațională. Bărbuță (2019) face o sumară dar utilă trecere în revistă a unora dintre aceste surse, concluzionând că ele nu susțin convingător aplicarea WLG în România, întrucât strategia nu consideră drept relevant canalul salariilor sectorului public și este recomandată în special pentru situații de criză economică. În rest, majoritatea pozițiilor pro și contra WLG din spațiul public sunt mai degrabă polemice decât analitice.

Indiferent dacă aplicarea strategiei WLG în Romania va continua sau nu, pentru evaluarea implementării și efectelor sale de până acum și pentru fundamentarea deciziilor de politică economică viitoare este strict necesară înțelegerea premiselor teoretice ale WLG și a evidenței empirice aduse în sprijinul acestora în literatura de specialitate. În cele ce urmează voi descrie

¹ Guvernul României (2018), pp. 10-11.

² <https://adevarul.ro/blogs/cristian.socol>

³ Socol (2018).

cadru analitic general propus de teoria WLГ și voi trece în revistă aspecte de critică teoretică și evaluări empirice din literatura de specialitate.

1. WLГ - variantă a teoriei creșterii economice bazate pe de cerere

Corpul teoretic acceptat de marea majoritate a economiștilor (*mainstream economics*) include modelul neoclasic de creștere economică formulat de Solow (1956) și Swan (1956), transformat pentru a îngloba caracteristicile creșterii endogene în urma cercetărilor inițiate de Romer (1986) și Lucas (1988). În această paradigmă, creșterea sustenabilă (potențială) pe termen lung este determinată de dinamica factorilor de natura ofertei – munca, stocul de capital și productivitatea, dinamica acesteia din urmă fiind influențată de acumularea de noi cunoștințe (*knowledge creation*), prin cercetare/inovație și dezvoltarea capitalului uman. Cererea poate devia pe termen scurt/mediu de la creșterea potențială dar se ajustează la aceasta pe termen lung.

O alternativă la paradigma dominantă este teoria creșterii economice bazate pe cerere (*demand-led growth – DLG*), care integrează elemente provenite din lucrările unor autori precum Keynes, Kalecki, Verdoorn, Kaldor, și este activ promovată de Organizația Internațională a Muncii (*ILO*). Teoria susține că, pe termen lung, creșterea nu este supusă constrângerilor ofertei ci este în ultimă instanță determinată de cererea agregată. Acest lucru ar fi posibil deoarece chiar în stare de echilibru economia dispune de resurse de muncă și capacități de producție neutilizate care pot fi sistematic mobilizate de cerere suplimentară.⁴

În cadrul teoriei DLG, una dintre variantele ramificate din școala de gândire post-Keynesiană⁵ este teoria creșterii-bazate-pe-salarii, WLГ, care pune accent pe efectele distribuției veniturilor asupra cererii agregate și altor variabile macroeconomice și, în ultimă instanță, asupra creșterii economice.

În modelul neoclasic, distribuția venitului din producție între muncă și capital este determinată endogen de productivitatea marginală a factorilor. Prin contrast, adepții WLГ consideră că remunerarea factorilor are caracter dominant exogen, fiind în principal rezultatul puterii de negociere între muncă și capital.⁶ Întrucât ponderii salariilor în venitul național i se atribuie putere explicativă substanțială în model, creșterea salariilor devine un obiectiv central al politicii economice.

2. Cadrul analitic al teoriei WLГ

Teoria este construită în jurul dihotomiei cerere-bazată-pe-salarii (*wage-led*) vs. cerere-bazată-pe-profituri (*profit-led*), introduse de Bhaduri și Marglin (1990). Aceștia au preluat și modificat modelul de tip kaleckian dezvoltat de Rowthorn (1981) și Dutt (1984). Nu voi reproduce aici modelul ci voi prezenta cadrul de analiză derivat din acesta, utilizat în mod obișnuit în literatura WLГ. În acest cadru, cererea agregată este considerată a fi motorul primordial al economiei, fiind alimentată în principal de dinamica salariilor. Oferta se ajustează pe termen lung la cerere întrucât creșterea salariilor determină avansul productivității muncii. În multe din studiile dedicate WLГ partea de cerere și cea de ofertă ale economiei nu sunt integrate analitic, ceea ce limitează formalizarea și testarea empirică într-un model coerent a interacțiunilor – mai ales a

⁴ Smith (2018), p. 2.

⁵ Pentru o introducere în teoria post-keynesiană, vezi spre exemplu: Lavoie (2009).

⁶ Lavoie și Stockhammer (2013a)

celor dinamice – presupuse de WLG. În esență, argumentarea WLG se bazează pe următoarele repere.

2.1. Determinanții cererii

Centrată pe primatul cererii, analiza WLG pornește de la ecuația cererii agregate⁷:

$$Y = AD = C(Y, \psi, Z_C) + I(Y, \psi, Z_I) + G + NX(Y, \psi, Z_{NX}), \quad (1)$$

în care Y este PIB real sau rata de utilizare a capacităților (raport dintre Y efectiv și cel potential), AD este cererea agregată, ψ este ponderea salariilor în venitul național⁸, C este consumul, I reprezintă investițiile, G reprezintă cheltuielile guvernamentale, NX reprezintă exportul net, iar Z -urile reprezintă factori exogeni specifici care influențează componentele cererii.

Precum în teoria ortodoxă, consumul și investițiile răspund pozitiv, iar exporturile nete negativ, la o creștere a PIB ($\partial C/\partial Y > 0$, $\partial I/\partial Y > 0$, $\partial NX/\partial Y < 0$).

Specifică WLG este introducerea distribuției veniturilor, reprezentată prin ponderea salariilor, ψ , ca determinant esențial al cererii. Relația dintre ψ și consum este pozitivă ($\partial C/\partial \psi > 0$) în condițiile în care ponderea cheltuielilor destinate consumului este mai mare în salarii decât în profituri.⁹ În schimb, o creștere a ponderii salariilor influențează negativ investițiile - prin reducerea profiturilor ($\partial I/\partial \psi < 0$), precum și exporturile nete – prin reducerea competitivității externe ca urmare a creșterii costurilor unitare cu munca ($\partial NX/\partial \psi < 0$)¹⁰.

Creșterea ponderii salariilor în venitul național duce la creșterea consumului dar în același timp la scăderea investițiilor și exporturilor nete. Efectul net asupra cererii agregate depinde de mărimea relativă a diferențialului dintre propensiunea către consum din salarii și cea din profit, de sensibilitatea investițiilor la profit și de sensibilitatea exporturilor nete la costurile unitare cu munca. În terminologia WLG, atunci când efectul net al creșterii ponderii salariilor asupra cererii agregate este pozitiv ($\partial AD/\partial \psi > 0$), economia este în regim de cerere bazată pe salarii (*wage-led demand* – WLD); când efectul net este negativ, cererea este bazată pe profituri (*profit-led demand* – PLD).

Analiza WLG se referă la salariile din sectorul privat; salariile din sectorul public influențează cererea doar ca parte a cheltuielilor guvernamentale, care sunt fie tratate drept exogene ca în ecuația (1), fie puse în dependență de PIB, prin canalul stabilizatorilor automați.

Alte aspecte de semnalat în cadrul literaturii WLG:

- Unii autori din școala WLG/WLD admit posibilitatea ca ponderea salariilor să fie la rândul său endogenă. Blecker (2016), spre exemplu, afirmă clar "[...] distribuția venitului este endogenă și este foarte probabil să existe cauzalitate simultană între distribuție și cerere."¹¹ Însă o mare parte din literatura WLG accentuează dominanța cauzală a salariilor, menționând sumar sau chiar ignorând cauzalitatea inversă. Punerea în evidență a acesteia ar implica adăugarea ecuației:

⁷ Vezi, spre exemplu: Stockhammer și Onaran (2012), Lavoie și Stockhammer (2013b), Blecker (2016).

⁸ $\psi = 1 - \pi$, unde π este ponderea profiturilor în venit.

⁹ I.e. propensiunea marginală către consum din salarii este mai mare decât cea către consum din profituri.

¹⁰ Sub ipoteza standard a îndeplinirii condiției Marshall-Lerner.

¹¹ Blecker (2016), p.3.

$$\psi = \psi(Y, Z\psi) \quad (2)$$

- Natura regimului cererii – bazată pe salarii sau pe profit – ”nu trebuie să fie înțeleasă ca fiind rezultatul intenționat (*designed*) al unei politici economice, ci ca determinată de structura instituțională a economiei”¹²...
- ... ca urmare, a decide dacă o economie operează în regim bazat pe salarii sau pe profit este o problemă fundamental empirică¹³ (vezi secțiunea 4.1). Dacă teoria WLG este valabilă, această verificare empirică este esențială pentru opțiunile privind politicile economice.
- În economiile mici și deschise (*small open-economies*) cu elasticitate mare a exporturilor față de preț efectele negative ale creșterii ponderii salariilor asupra exporturilor nete pot juca un rol decisiv în determinarea efectului net asupra cererii agregate¹⁴. Cu alte cuvinte, cu cât mai deschisă este o economie, cu atât este mai probabil ca cererea agregată să fie bazată pe profit, nu pe salarii.
- Chiar dacă în unele economii creșterea cererii este bazată pe profit (PLD), economia globală este bazată pe cerere (WLD), pentru că la acest nivel exporturile nete sunt zero și o creștere a salariilor concertată la nivel mondial va evita modificarea competitivităților relative și ca atare va neutraliza efectele negative asupra exporturilor nete.¹⁵

2.2. Salariile, productivitatea și oferta

Atât teoria macroeconomică ortodoxă cât și curentul heterodox Post-Keynesian (sau neo-Kaleckian) recunosc tracțiunea pe care o exercită cererea agregată asupra creșterii economice pe termen scurt. Pe termen mediu și lung însă viziunile sunt diametral opuse, post-Keynesienii argumentând că oferta se ajustează la cerere. În varianta WLG, aceasta se întâmplă deoarece creșterea salariilor determină creșterea productivității. În acest fel, se avansează de la **cererea** bazată pe salarii (WLD) la **creșterea** economică bazată pe salarii (WLG). În principal, trei canale de transmisie de la salarii la productivitate sunt invocate în literatura WLG:

- Salariile de eficiență (*efficiency wages*). Susținută și de economiști din curentul teoretic dominant, teoria argumentează că este eficient pentru firme să crească salariile peste nivelul de echilibru pe piața muncii pentru a stimula creșterea productivității angajaților. Aceasta se realizează pe o serie de canale, precum: selecția mai bună a lucrătorilor calificați, reducerea fluctuației angajaților, întărirea disciplinei în muncă, creșterea moralului personalului.¹⁶ Trebuie reținut că situarea salariilor peste nivelul de echilibru al pieței muncii implică șomaj mai ridicat¹⁷.

La o reflecție mai atentă, invocarea acestui canal de transmisie pentru susținerea unei politici guvernamentale de creștere bazată pe salarii apare a fi nejustificată. Esența teoriei salariilor de eficiență este că fiecare firmă poate alege să ofere angajaților salarii peste cel de echilibru al pieței dacă beneficiile marginale ale unei astfel de decizii depășesc costurile marginale la orizontul de timp relevant. Dat fiind că firmele nu sunt identice, decizia de optimizare nu poate fi luată decât la nivelul fiecăreia. Numai la acest nivel există informație adecvată despre resursele, constrângerile, anticipațiile și obiectivele proprii ale firmelor. O decizie guvernamentală cum este, de exemplu, cea cu privire la nivelul minim al salariilor din economie nu poate fi decât general aplicabilă. Ca

¹² Lavoie și Stockhammer (2013b), p.18.

¹³ Onaran și Galanis (2013), p.72.

¹⁴ Stockhammer și Onaran (2012), p.4.

¹⁵ Onaran and Galanis (2013), passim.

¹⁶ Yellen (1984).

¹⁷ Shapiro și Stiglitz (1984).

atare, orice valoare punctuală selectată ar fi suboptimală pentru toate firmele al căror propriu salariu de eficiență optim s-ar situa sub nivelul oficial și pentru toți lucrătorii care și-ar pierde locurile de muncă (curente sau viitoare), avantajând pe aceia care și le-ar păstra. Mai mult, consecințele intervenției guvernamentale ar fi contraproductive din punct de vedere al obiectivului final al creșterii economice. Față de echilibrul cu salarii de eficiență alese de fiecare firmă, după intervenție o parte din firme vor reduce producția sau chiar ieși din piață iar șomajul ar fi mai ridicat.

Argumentul salariilor de eficiență este uneori avansat complementar celor de natură socială pentru a justifica majorarea salariului minim prin efectele de stimulare a productivității și creșterii economice. Pe baza motivelor expuse mai sus, susțin că acest argument este invalid.

- Legea Kaldor-Verdoorn¹⁸ (LKV). În esență, LKV pornește de la corelația pozitivă dintre creșterea economică și productivitate și de la recunoașterea potențialului economiilor cu sectoare prelucrătoare (*manufacturing*) în expansiune de a genera randamente crescătoare (*increasing returns to scale*), pentru a argumenta că impulsul causal provine de la creșterea economică stimulată de cerere. Trebuie însă reținut că LKV nu menționează legătura dintre salarii și cerere. Aceasta este introdusă ca impuls causal în logica specifică WLG, unde creșterea salariilor duce la expansiunea cererii și creșterii economice, care adâncește diviziunea muncii și accelerează învățarea prin practică (*learning-by-doing*), crescând astfel productivitatea¹⁹. Idei similare LKV au stat și la baza completării paradigmei neoclasice cu teoria creșterii endogene, unde însă lanțul causal pornește de la expansiunea capitalului fizic și uman. Originea causală diferită în LKV comparativ cu teoria dominantă este crucială pentru strategia WLG: dacă o economie nu are cerere bazată pe salarii (ci pe profit), atunci canalul LKV nu funcționează în sensul dorit – creșterea ponderii salariilor va scădea cererea agregată.
- Inovare indusă (*induced innovation*). Ideea că modificarea prețurilor relative ale factorilor de producție generează progres tehnologic care reduce utilizarea factorului devenit relativ mai scump a fost avansată de Hicks²⁰ încă din 1932. A fost reluată și formalizată în anii '60²¹, însă lipsa unei fundamentări microeconomice și dificultatea testării empirice au întârziat validarea ei. Mai recent, Funk (2002) și Acemoglu (2003) au propus variante de fundamente microeconomice, dar testarea empirică rămâne problematică. Ipoteza inovării induse a fost preluată în teoria WLG ca argument pentru o politică de majorare a salariilor care ar stimula productivitatea; se admite însă că aceasta implică efecte negative asupra ocupării forței de muncă.²²

Teoria WLG, dezvoltată cu precădere în jurul efectelor distribuției veniturilor asupra cererii agregate, este astfel completată cu o colecție de idei privind ajustarea ofertei, în parte adoptate din afara cadrului teoretic propriu. Chiar presupunând validitatea integrală a acestor teorii, logica lor economică este mai degrabă cea a unor evoluții organice, în contrast cu interpretarea mecanică în cheia unei politici economice activiste. Este rațional să fie puse sub semnul întrebării așteptările ca majorări repetate și substanțiale ale salariilor să conducă la o efervescentă a inovațiilor și la creșterea rapidă a randamentelor tocmai când ponderea profiturilor în venituri și a investițiilor în PIB se reduc.

¹⁸ Prezentată inițial doar în limba italiană de Verdoorn (1949), ideea a fost adusă în atenția profesiei și revitalizată de Kaldor (1966).

¹⁹ Storm și Naastepad (2013).

²⁰ Hicks (1932).

²¹ Kennedy (1964), Samuelson (1965), Drandakis și Phelps (1965).

²² Storm și Naastepad (2013).

3. Politici economice recomandate – și câteva dificultăți legate de acestea

Adepii teoriei WLG resping politicile economice recomandate de teoria dominantă pentru stabilizare macroeconomică și creștere sustenabilă, în special prudența fiscală și reformele structurale – pe cele din urmă considerându-le "un eufemism pentru piețe ale muncii mai flexibile și salarii mai reduse"²³.

În locul acestora, strategia WLG propune o combinație de politici menite să ajusteze distribuția veniturilor în favoarea salariilor, în principal prin: creșterea salariului minim, întărirea puterii sindicatelor și extinderea instituției negocierilor colective. Această strategie este parte a unei platforme mai ample de politici economice cu ambiții globale, numite de Hein and Mundt (2013) "Noul pact keynesian global" (*Global Keynesian New Deal*). Pactul ar cuprinde trei piloni: reglementarea extinsă și strictă a sectorului financiar, reorientarea drastică a politicilor macroeconomice, și coordonarea internațională a politicilor macroeconomice în cadrul unei "noi ordini financiare mondiale"²⁴.

Printre politicile specifice propuse pot fi găsite unele ceva mai apropiate (mai mult ca sens decât ca radicalitate) de opinia majoritară în domeniul reformei sectorului financiar după criza globală recentă. În schimb, pachetul de politici macroeconomice menite a susține strategia WLG conține recomandări cu adevărat ... heterodoxe. Câteva exemple extrase din Hein și Mundt (2013) (sublinierile îmi aparțin):

- "[...] *banca centrală trebuie să se abțină de la utilizarea ratei dobânzii pentru reglajul fin pe termen scurt al șomajului și pe termen lung al inflației, [...] trebuie în schimb să țintească rate ale dobânzilor scăzute* pentru a evita efecte asupra costurilor și distribuției (veniturilor) care să fie nefavorabile firmelor și muncitorilor dar favorabile rentierilor. O rată reală ușor pozitivă a dobânzii, mai scăzută decât ritmul de creștere a productivității pare a fi o țintă rezonabilă."
- "[...] *politicile salariale trebuie să preia responsabilitatea pentru stabilizarea nominală, adică stabilizarea inflației la un nivel țintă care să contribuie la menținerea unui cont curent echilibrat.*"
- "În cazul în care sectorul privat înregistrează surplus în balanța financiară, sunt necesare *deficite fiscale pe termen mediu și lung* care să mențină cererea agregată și ocuparea muncii la niveluri ridicate."
- Politicile economice naționale trebuie coordonate la nivel global, pentru a contracara "strategiile mercantiliste bazate pe promovarea exporturilor și presiunile făcute asupra sindicatelor pentru moderarea revendicărilor salariale în scopul creșterii competitivității externe". Pentru aceasta, este nevoie de "ținte la nivel regional și global pentru soldurile conturilor curente", iar noua ordine financiară globală ar presupune "un sistem de cursuri de schimb fixe dar ajustabile, *obligații* de ajustare simetrică a contului curent între țările cu surplus și cele cu deficit și reglementarea fluxurilor internaționale de capital [...]."

Legat de aceste recomandări și obiective, nu am putut găsi în materialele consultate²⁵ fundamentări analitice ale fezabilității și consistenței (a cel puțin) unora dintre politicilor propuse. Spre exemplu, ar fi necesar de clarificat:

²³ Lavoie și Stockhammer (2013b), p.34.

²⁴ Hein și Mundt (2013), passim.

²⁵ Lista surselor consultate este cuprinzătoare dar, evident, nu a putut fi exhaustivă. În primul rând, pentru o serie de materiale accesul on-line este restricționat. În al doilea rând, cercetarea surselor liber accesibile s-a concentrat asupra celor mai citate și a celor de sinteză.

- Cum se fundamentează, dincolo de "aparența rezonabilă", nivelul ratei-țintă a dobânzii băncii centrale și în ce relație se va afla politica monetară, în noul său rol, cu stabilitatea financiară?
- Cum ar arăta funcția de reacție a salariilor pentru a stabili inflația și menține echilibrul contului curent? Cum s-ar ajusta salariile pentru a elimina/reduce un deficit de cont curent, având în vedere critica făcută de aceeași teorie moderării salariilor în scopul protejării competitivității și însăși esența strategiei WLG?
- Cum ar fi administrate riscurile asociate expansiunii datoriei publice și a costurilor acestora și, în cazul existenței unor deficite de cont curent semnificative, cum s-ar putea ajusta politicile la șocuri externe care ar reduce brusc și substanțial (*sudden-stops*) finanțarea prin fluxuri de capital?
- Cum vor fi determinați (convinși? forțați?) partenerii internaționali și mai ales cei cu surplus de cont curent (e.g. Germania, China, Olanda etc.) să coopereze pentru ajustările simultane ale conturilor curente? Și cum s-ar reorienta politicile recomandate mai sus dacă această cooperare nu este obținută?

Importanța deosebită a coordonării internaționale – chiar globale – pentru strategia WLG este clar subliniată în literatură²⁶, și este evident de ce: în lipsa acestora, toate țările care se angajează în creșterea ponderii salariilor vor pierde competitivitate relativ la țările "necooperante", iar cele aflate în regim de cerere bazată pe profit vor avea motivație puternică să evite strategia. Chiar și țările care aplică strategia pornind dintr-un regim de cerere bazată pe salarii ar putea ieși din acest regim după un anumit grad de erodare a competitivității. După cum subliniază Blecker (2018), "din modelele teoretice [din literatura WLG] nu rezultă că țările se găsesc permanent în regim bazat fie pe salarii fie pe profit". Mai mult, "condițiile sunt diferite pentru cerere [agregată] și creștere [economică] pentru a fi bazate pe salarii sau pe profit", astfel încât "o țară poate avea grad de utilizare a capacității de producție care să fie influențat de salarii dar creștere bazată pe profit." Așa cum am menționat anterior, astfel de diferențieri sunt rar scoase în evidență în literatura WLG și sistematic omise în promovarea politicilor WLG.

O altă dificultate notabilă rezultată din cadrul teoretic elaborat de adepții WLG forțează propunerea unor soluții de politică economică îndoielnice. Pentru a înțelege problema, reamintesc, în esență, raționamentul WLG: creșterea salariilor reale (ca pondere în venituri) rezultă în creșterea cererii, dar și a productivității muncii, ceea ce asigură și expansiunea ofertei, care se ajustează la cerere pe termen lung. În această schemă de gândire, relația cauzală de la salarii la productivitate este vitală: în lipsa ei, stimulul cererii nu ar fi eficace decât pe termen scurt, (în acord și cu teoria ortodoxă). Mai mult, efectul ar trebui să fie suficient de puternic pentru a echilibra cererea și oferta, condiție care nu este garantată ex-ante de premisele teoretice.

Problema este că dintre cele trei canale prin care teoria WLG vede salariile influențând productivitatea, două (al salariilor de eficiență și al inovației induse) au drept consecință o ocupare mai redusă (șomaj mai ridicat). Storm și Naastepad (2013) afirmă clar: "[C]apitalismul cooperativ [care operează în regim] bazat pe salarii se confruntă cu o problemă de neevitat: lipsa creșterii ocupării" (p.111). Dar deși admit că moderația în privința majorărilor salariale poate duce la creșterea ocupării, autorii consideră această politică inacceptabilă, întrucât "ar crea în principal locuri de muncă plătite modest și precare, nu foarte decente (*not-so-decent*) în sectorul serviciilor" (p.120). "Un șomaj *mai scăzut*, cu alte cuvinte, ar compromite bunăstarea și dinamismul tehnologic general al sistemului bazat pe salarii" (p.111).

²⁶ Pe lângă Hein și Mundt (2013), vezi și Stockhammer și Onaran (2012), p.16, și Lavoie și Stockhammer, (2013b), p.34.

Soluția propusă de autori pentru evitarea creșterii șomajului constă într-un set de politici care, pentru a fi eficace, ar trebui aplicate sincronizat (pp.111, 116, 121):

- Împărțirea între angajații din economie a orelor de lucru disponibile (*employment hours sharing*), prin: "o reducere generală a numărului de ore lucrate individual [...]; dacă ignorăm posibilele complicații administrative (*organizational*), nu pot fi ridicate obiecții valide atâta timp cât salariile se reduc proporțional cu reducerea orelor de lucru și creșterea productivității muncii".
- Expansiunea semnificativă, finanțată prin impozite progresive, a sectorului public.
- Menținerea ratelor dobânzilor la niveluri scăzute.
- "Impunerea unor constrângeri (*compulsions*) stricte asupra capitalului pentru a forța acționarii să se angajeze mai mult în investiții pe termen lung".

Soluția *employment-sharing* pornește de la ideea că majorarea salariilor reale tinde să reducă profitul pe produs. Pentru a contracara creșterea costurilor unitare, firmele promovează tehnologii care economisesc munca (*labor-saving*). Putem încerca să înțelegem implicațiile politicii propuse în termenii definiției costurilor unitare cu munca (ULC)²⁷:

$$ULC = [W_h \times (L \times h)] / Y,$$

unde W_h este salariul orar, L este numărul de angajați, h este numărul de ore lucrate pe angajat, iar Y este producția. $Y/(L \times h)$ este productivitatea orară. Pentru simplificare, prețurile sunt considerate constante, astfel că salariile nominale și reale se modifică în același ritm. Când W_h crește, firmele mențin ULC constant inovând și crescând productivitatea prin reducerea ($L \times h$). Pentru a evita creșterea șomajului (reducerea L), adepții WLG propun reducerea h . Este dificil de prevăzut cum ar fi primită o astfel de soluție de angajații existenți, dar pare rezonabil să presupunem că ar trebui ca salariul individual ($W_h \times h$) cel puțin să nu scadă²⁸.

Un aspect important pe care autorii nu-l aduc în discuție este că materializarea câștigurilor de productivitate nu se poate produce decât cu întârziere față de momentul majorării salariilor (inovarea nu este instantanee). Nu este deloc clar dacă toate restricțiile menționate mai sus ($dULC/dt \leq 0$, $d(L \times h)/dt < 0$, $dL/dt \geq 0$, $d[Y/(L \times h)]/dt > 0$, $dW_h/dt \geq 0$, $d(W_h \times h)/dt \geq 0$) pot fi simultan satisfăcute în timpul ajustărilor către echilibru. Nu am putut identifica o analiză dinamică adecvată (care să integreze cererea și oferta agregate și să derive reacții la șocuri) sau alte explicații suplimentare în literatura WLG trecută în revistă.

4. Suportul empiric pentru premisele teoriei WLG

4.1. Cerere bazată pe salarii (WLD) vs. cerere bazată pe profit (PLD)

O condiție necesară pentru strategia "creștere-bazată-pe-salarii" (WLG) este ca economia în care este aplicată să opereze în regim WLD, în caz contrar WLG nefiind viabilă²⁹. Adepții WLG subliniază că validarea acestei condiții este o problemă fundamental empirică.

²⁷ În Storm și Naastepad (2013), referința este sumară și doar verbal-descriptivă; transpunerea îmi aparține.

²⁸ Dacă dis-utilitatea muncii nu este foarte mare pentru majoritatea celor angajați înainte de reducerea h .

²⁹ O excepție menționată în literatura WLG este cazul coordonării internaționale a politicilor de creșteri salariale, caz în care unele economii care, individual, sunt inițial slab PLD pot beneficia de politica comună. Oricum, probabilitatea unui consens și a unei cooperări internaționale pe scară largă pe această temă apare a fi, atât pentru prezent cât și pentru viitorul previzibil, neglijabilă.

După numeroase studii dedicate testării WLD vs. PLD, evidența în favoarea WLD/WLG este "slabă și neconvincătoare (*weak and inconclusive*)"³⁰. Chiar și în cele mai influente studii WLG, precum selecția reunită de Lavoie și Stockhammer (2013), doar o parte a țărilor investigate sunt identificate a avea cerere agregată bazată pe salarii. Astfel, Onaran și Galanis (2013) identifică:

- Economii cu cerere bazată pe salarii (WLD): zona euro (12 țări, înainte de 2007), Germania, Franța, Italia, UK, SUA, Japonia, Turcia, Coreea de Sud
- Economii cu cerere bazată pe profit (PLD): Canada, Australia, Mexic, Argentina, China, India, Africa de Sud.

Onaran și Galanis (2013) prezintă și simulări ale unor scenarii în care toate aceste economii și-ar coordona politicile economice pentru o ajustare sincronizată a ponderii salariilor în venitul național. Sincronizarea ar fi necesară pentru a contracara efectele creșterii costurilor unitare cu munca asupra diferențialelor de competitivitate externă. Dar chiar condiționat de această ipoteză implauzibilă, și ignorând deficiențele metodologice (vezi mai jos), simularea arată că, după o creștere cu unu la sută a ponderii salariilor³¹ în fiecare din cele 13 țări³², trei dintre acestea – Australia, China, Africa de Sud – ar suferi contracție economică³³. O astfel de situație nu este favorabilă strategiei WLG, pentru motivul evident că economiile potențial perdante (de tip PLD) ar refuza cooperarea, beneficiind astfel de câștiguri automate de competitivitate. Cum ar arăta un scenariu care să obțină creștere non-negativă pentru toate cele 13 economii? Ar fi necesar ca fiecare din țările WLD din eșantion să revină cu ponderea salariilor la nivelul istoric cel mai înalt (cu ajustări³⁴ de 11%, 17%, 18%, pentru Euro-12, Japonia și, respectiv, Turcia) și ca în țările PLD să crească ponderea salariilor între unu și trei la sută, după caz³⁵. Este dificil de imaginat cum s-ar putea realiza și meține o coordonare globală a politicilor distribuționale, mai ales din perspectiva ultimilor ani când asistăm la deteriorarea cooperării internaționale pe mai multe planuri. Iar un scenariu precum ultimul menționat mai sus ar implica un "planificator central" global, într-o formă sau alta. Experiența economiilor planificate ne oferă repere clare privind viabilitatea unui astfel de demers.

Dincolo de dificultățile cu care se confruntă în mod obișnuit studiile macro-econometrice (e.g. calitatea suboptimală a datelor și scurtimea seriilor cronologice), abordarea econometrică utilizată pentru identificarea regimurilor WLD / PLD ridică deseori serioase semne de întrebare. Blecker (2016, 2018) trece în revistă literatura empirică și dificultățile metodologice, identificând două abordări principale utilizate pentru estimare: modele "structurale" vs. modele "agregate"³⁶.

Modelele "structurale" estimează influența ponderii salariilor asupra fiecărei componente a cererii agregate, pornind de la ecuația (1), reprodusă aici:

$$Y = AD = C(Y, \psi, Z_C) + I(Y, \psi, Z_I) + G + NX(Y, \psi, Z_{NX}) \quad (1)$$

Se estimează cu OLS ecuații separate, singulare (*single equation*) pentru C, I, NX iar coeficienții ponderii salariilor din aceste ecuații sunt însumați: $\partial AD/\partial \psi = \partial C/\partial \psi + \partial I/\partial \psi + \partial NX/\partial \psi$. Dacă

³⁰ Skott (2016), p.1.

³¹ Onaran și Galanis (2013), similar altor autori, alternează analiza în termeni de pondere a profiturilor π sau a salariilor Ψ , însă deoarece $\Psi=1-\pi$, interpretările sunt simetrice. Pentru claritate, păstrez pe parcursul acestei lucrări toate referințele în termeni de Ψ .

³² Germania, Franța și Italia sunt tratate ca parte a zonei euro-12.

³³ Onaran și Galanis (2013), tab. 3.2, p.81.

³⁴ Condiționat de datele disponibile în 2012.

³⁵ Onaran și Galanis (2013), tab. 3.3, p.84.

³⁶ Blecker (2018) menționează în plus estimările în formă redusă (*reduced-form models*), însă de fapt acestea nu sunt decît transpuneri ale modelelor de tip sistem ("agregate" – voi menține ghilimelele în text pentru a atrage atenția că terminologia lui Blecker poate crea confuzii).

$\partial AD/\partial \psi > 0$, cererea este bazată pe salarii iar în caz contrar pe profit. Această metodologie ridică numeroase probleme³⁷:

- utilizarea ecuațiilor singulare implică o cauzalitate unidirecțională, în cazul de față de la ponderea salariilor către cererea agregată, în timp ce considerații teoretice împărtășite și de adepții WLG oferă fundamentare clară cauzalității reciproce. Ca urmare a ignorării endogeneității (*endogeneity bias*), este de așteptat ca valorile coeficienților estimați din ecuații singulare să se abată de la valorile corecte (coeficienți “deplasați”).
- estimarea separată (prin contrast cu cea simultană) a ecuațiilor neglijează influențele simultane asupra mai multor variabile (*common shocks*).
- simpla însumare a efectelor, estimate separat, ale componentelor cererii asupra ponderii salariilor poate ignora importante interacțiuni dinamice dintre variabilele relevante.
- estimarea separată nu permite impunerea condiției ca PIB să fie egal cu suma componentelor cererii aggregate³⁸.

Date fiind toate aceste neajunsuri metodologice, este de așteptat ca valorile și semnificația statistică a coeficienților estimați din ecuații singulare să fie semnificativ viciate. Mai mult, abordarea nu permite construirea unui interval de încredere pentru coeficientul-sumă $\partial AD/\partial \psi$, astfel încât riscul de a identifica greșit regimul cererii (WLD sau PLD) nu poate fi evaluat.

Modelele “agregate” evaluează direct efectul total al distribuției veniturilor asupra ansamblului cererii și evită dificultățile menționate mai sus estimând simultan (prin variabile instrumentale, VAR sau VEC³⁹), ecuațiile:

$$Y = AD(\psi, G, Z_C, Z_I, Z_{NX}) \quad (1')$$

$$\psi = \psi(Y, Z_\psi) \quad (2)$$

Alternativ, în loc de Y se utilizează rata de utilizare a capacităților de producție, $u = Y/Y_P$ (unde Y_P este PIB potențial), sau gap-ul PIB. Blecker (2016, 2018) consideră drept dezavantaje ale modelelor “agregate”:

- utilizarea unor metode deficitare de identificare a componentei ciclice (*gap*) și a celei structurale (trend) a PIB, precum filtrul Hodrick-Prescott⁴⁰
- relevanța acelor estimări care elimină trendurile din seriile de date se limitează la termenul scurt, ...
- ... orizont în care fluctuațiile ciclice ale Y duc la mișcări în sens opus ale productivității și ponderii salariilor (pentru că $\psi = (W/P)/(Y/L)$), ceea ce poate fi interpretat greșit (i.e. în cheie de cauzalitate inversă), drept PLD.

Aici trebuie însă remarcat că (i) critica limitării la termenul scurt nu este valabilă dacă, de exemplu, estimările se fac prin VEC, care identifică explicit relații pe termen lung (de cointegrare), alături de dinamica pe termen scurt, (ii) ceea ce nu este realizabil în estimările cu OLS ale ecuațiilor separate, și că (iii) în sisteme VAR/VEC cauzalitatea pe termen scurt poate fi controlată prin restricții de identificare.

Blecker (2016) notează că toate estimările publicate obțin rezultate care variază foarte mult în funcție de frecvența datelor și numărul de *lag*-uri, modalitățile de măsurare și transformare a datelor, formele funcționale alese și variabilele de control utilizate. Cele mai multe studii nu își propun să identifice alți factori care ar putea influența atât distribuția cât și cererea sau să

³⁷ Blecker (2016), pp.378-379.

³⁸ Onaran și Galanis (2012), p.7.

³⁹ VAR = vector autoregresiv, VEC = vector cu corecție a erorilor.

⁴⁰ Blecker (2018) citând critica lui Hamilton (2017).

testeze dacă factorii care afectează distribuția au impacturi diferențiate asupra cererii⁴¹. Skott (2016)⁴² atrage atenția că ignorarea influenței pieței muncii în modelarea distribuției veniturilor scade acuratețea estimărilor (*omitted variable bias*).

Blecker (2018) descrie singurul tipar clar conturat în literatura empirică. Majoritatea studiilor empirice "structurale" identifică cerere bazată pe salarii (WLD), în special pentru economii mari și regiuni ale lumii, dar pentru multe economii mai mici și mai deschise, unde efectele asupra exporturilor nete sunt mai puternice, găsesc cerere bazată pe profit (PLD). În schimb, majoritatea studiilor "agregate" identifică PLD, unele lucrări mai recente găsind WLD (doar) la orizonturi mai lungi.

Examinarea literaturii tematice ne conduce la concluzia că suportul empiric pentru identificarea regimurilor WLD este slab. Blecker (2016, p.374) admite că "o literatură deja vastă încă nu a ajuns la consens [cu privire la WLD vs. PLD] în cazul multor țări, inclusiv a unora dintre cele mai mari precum SUA, Japonia și diverse țări membre UE". Din punct de vedere al fundamentării strategiilor de politici economice bazate pe WLG, situația apare însă a fi chiar mai nefavorabilă decât doar lipsa de consens. Studiile cu modele "agregate" nu pot fi aduse ca argument atâta timp cât majoritatea infirmă WLD și sunt criticate de adepții WLG. Întrucât o parte a estimărilor "structurale" identifică PLD pentru o bună parte din economiile deschise, rămâne ca sprijinul în favoarea WLD/WLG să vină de la studiile "structurale" care găsesc WLD. Așa cum am arătat, metodologia utilizată are numeroase deficiențe, unele admise chiar de autori. Spre exemplu, într-unul din cele mai citate studii WLG, Onaran și Galanis (2012, p.7) subliniază "este important de notat că avantajul interpretării rezultatelor obținute prin metoda ecuațiilor singulare este obținut cu prețul unei abateri [de la acuratețea estimării] (*bias*) din cauza ignorării dimensiunii sistemice." De regulă însă, chiar atunci când deficiențele sunt recunoscute în secțiunile metodologice, ele sunt complet ignorate în interpretările rezultatelor și recomandările de politici.

4.2. Estimările econometrice și politicile publice

Un alt aspect esențial ignorat în literatura WLG atunci când se fac recomandări de politici pe baza evidenței empirice este critica lui Lucas⁴³, pentru care ajustarea distribuției veniturilor este un caz "de manual". Ideea, discutată în asociație cu WLG în Palley (2014), este că regimul (WLD sau PLD) în care operează economia nu este exogen, un dat natural, ci este endogen, depinzând de politica economică urmată. Mai exact, ajustând ponderea salariilor se poate modifica regimul unei economii din WLD în PLD sau invers. Palley ilustrează formal câteva cazuri, dar argumentul este ușor de înțeles intuitiv. Este evident că creșterea economică nu poate fi maximă dacă oricare din ponderi – a salariilor sau a profiturilor – este zero. Ca urmare, pornind de la un regim WLD (PLD) și majorând treptat ponderea salariilor (profiturilor), se ajunge la un nivel maxim al creșterii, dincolo de care continuarea majorării aceleiași ponderi duce la încetinirea creșterii, ceea ce înseamnă că regimul deja s-a schimbat (q.e.d.).

Implicațiile ignorării criticii lui Lucas în politicile publice pot fi foarte costisitoare. În cazul specific al politicilor de alterare a distribuției veniturilor, costurile sunt generate de dificultatea de identificare a punctului de inflexiune (de schimbare a regimului). În cazul unor trenduri ale distribuției formate natural în economie, inflexiunea este mai ușor de recunoscut și trendul de frânat, datorită numărului mare și varietății agenților economici și semnalelor pe care aceia dintre ei care sunt afectați negativ le transmit în piațe. În cazul politicilor publice, semnalele de

⁴¹ Blecker (2016), p.378.

⁴² Scott (2016), p. 17.

⁴³ Lucas (1976).

alarmă pentru decidenți provin de la valorile medii și agregate, care atunci când ating pragul de alertă implică modificări deja substanțiale în economie. În plus, politicile economice însele au caracter general și, chiar după ce efectele negative devin vizibile, multe politici nu pot fi ușor inversate sau chiar stopate, fie pentru că au fost implementate prin schimbări legislative (e.g. salariul minim, impozite) fie din motive politice.

4.3. Influența salariilor asupra productivității

Comparativ cu investigarea empirică a regimului cererii (WLD vs. PLD), mai puține studii sunt dedicate în literatura WLG validării empirice a premiselor ofertei. O explicație poate fi lipsa unui cadru teoretic unitar pentru ofertă. În locul acestuia, adepții WLG invocă câteva teorii pentru a explica cum majorarea salariilor duce la avansul productivității. Studiile empirice pentru testarea separată a fiecăreia dintre aceste teorii sunt confruntate cu dificultăți considerabile legate de măsurarea variabilelor de interes și deseori eludează problema endogenității, iar rezultatele sunt contradictorii.

a) Canalul salariilor de eficiență

O bună parte a evidenței găsite în favoarea diverselor canale propuse de teoria salariilor de eficiență se referă la sectoare specifice ale economiei, limitând astfel posibilitatea de generalizare. Chiar atunci când teoria se confirmă statistic, în multe cazuri se pune întrebarea dacă magnitudinea efectelor este suficientă pentru a impune și menține salariile peste nivelul de echilibru (*market clearing*). Mai convingătoare ar fi confirmarea empirică a efectului conjugat al diverselor canale, dar o astfel de abordare lipsește⁴⁴.

Într-o economie relativ liberă (prin contrast cu una de comandă), singura modalitate ca statul să influențeze direct⁴⁵ nivelul salariilor din sectorul privat este prin impunerea unui salariu minim legal. Ca atare, invocarea argumentului salariilor de eficiență pentru promovarea unei politici de tip WLG⁴⁶ ar fi logic validă doar dacă modificarea salariului minim ar îndeplini rolul ajustării salariilor de eficiență, în scopul creșterii productivității. Justificarea acestei substituiri de rol fiind, se poate presupune, inerția sau inabilitatea firmelor private de a lua ele însele măsurile care să servească propriilor interese⁴⁷.

Dacă aceste premise sunt acceptate, suportul teoriei ar trebui să vină din confirmarea empirică a unui impact favorabil al creșterii salariului minim asupra productivității și creșterii economice. Studiile dedicate acestei teme nu sunt numeroase, date fiind dificultățile create de măsurarea cu acuratețe a productivității și de separarea efectelor salariului minim de cele ale altor politici sau trenduri economice contemporane⁴⁸. Cele câteva studii recente obțin rezultate divergente. Efecte favorabile ale salariului minim asupra productivității sunt găsite de Rizov, Croucher și Lange (2016), analizând impactul introducerii salariului minim în UK doar asupra sectoarelor cu salarii scăzute, și (preliminar) de Coviello, Deserranno și Persico (2019), într-un studiu limitat la vânzătorii plătiți pe bază de comision, angajați la o mare firmă de comerț cu amănuntul din SUA. În schimb, Sabia (2015a)⁴⁹, uitlând datele din SUA la nivel de state, găsește că în

⁴⁴ Schlicht (2016), pp.8-9.

⁴⁵ O altă modalitate de influențare a salariilor private, susținută de adepții WLG, este creșterea puterii de negociere a sindicatelor, ceea ce implică o discuție cu implicații extinse dincolo de domeniul economic.

⁴⁶ Pentru a evalua strict argumentul majorării salariilor în vederea creșterii productivității, analiza trebuie să facă abstracție de obiectivul echității, oricât de justificat ar fi acesta.

⁴⁷ Dacă așa stau lucrurile, se pune întrebarea pe baza căror observații a putut apărea teoria și cum poate fi ea testată înainte de impunerea unui salariu minim.

⁴⁸ Sabia (2015b).

⁴⁹ Citat în Sabia (2015b).

perioada 1979-2012 majorările salariului minim în SUA nu au afectat semnificativ PIB dar au redistribuit productivitatea, scăzând-o pe cea în industriile cu procent ridicat de angajați cu calificare joasă și crescând-o în sectoarele care utilizează predominant calificare înaltă. Alvarez și Fuentes (2018) arată că din cauza costurilor de ajustare ridicate (plăți compensatorii la concediere), creșterea salariului minim în Chile între 1992 și 2005 a determinat *reducerea* productivității în industria manufacturieră. În fine, Brouillette, Cheung, Gao și Gervais (2017) evaluează, utilizând modelul de prognoză al Băncii Canadei, ToTEMIII, impactul ajustărilor programate ale salariilor minime în provinciile canadiene, eșalonate pentru perioada 2017-2019. Efectele cumulate pînă în 2019 la nivel național sunt estimate a fi: reducerea cu 0,1 la sută a PIB, creșterea cu 0,1 puncte procentuale a inflației, reducerea locurilor de muncă cu 60.000. PIB potențial rămâne neschimbat pe termen scurt, în timp ce pe termen lung ar putea fi afectat de automatizare, productivitate, sau participare la forța de muncă activă, dar sensul acestor influențe viitoare este ex-ante ambiguu.

Precizez că am discutat literatura empirică privind efectele salariului minim asupra productivității în secțiunea dedicată salariilor de eficiență numai pentru că această conexiune este implicată de argumentația de tip WLG. Dar, așa cum am argumentat în secțiunea 2.2., conexiunea nu poate fi validă pentru că un nivel unic, stabilit prin decret, al salariului minim nu poate îndeplini rolul (cvasi)continuumului de valori individual optime reprezentate de salariile de eficiență ale firmelor din economie. Ca atare, chiar dacă teoria salariilor de eficiență ar fi solid verificată empiric (ceea ce în prezent nu se poate susține), nu poate fi un argument valabil pentru creșterea salariului minim. Pe de altă parte, confirmarea – independent de ipoteza salariilor de eficiență – unei influențe pozitive asupra productivității *totale* pe economie din partea majorării salariului minim ar putea fi un argument valabil pentru aceasta din urmă, dacă potențialele pierderi de locuri de muncă sunt acceptabile social. Pînă în prezent însă, suportul empiric pentru o astfel de influență apare a fi în cel mai bun caz neconcludent.

b) Canalul Legii Kaldor-Verdoorn (LKV)

Numeroase studii empirice au urmărit testarea LKV, conform căreia expansiunea sectorului manufacturier duce la creșterea productivității muncii în același sector, pe seama randamentelor crescătoare. Așa cum arată însă McCombie, Pugno și Soro (2002), estimarea LKV pune probleme de identificare și specificare: (i) posibilitatea cauzalității reciproce sau inverse⁵⁰; de exemplu, în țările mai puțin dezvoltate productivitatea crește exogen pe seama importului de tehnologie și impulsionează creșterea economică; (ii) dacă productivitatea depinde de rata capitalului pe lucrător iar dinamica PIB este similară celei a capitalului, LKV poate identifica greșit o influență a creșterii PIB asupra productivității; (iii) firmele rețin mai multă forță de muncă decât cea necesară în recesiuni (*labor hoarding*) pentru a evita costurile mari de reangajare în expansiuni, astfel încât dinamica ocupării este mai lentă decît cea a producției, generând o evoluție prociclică a productivității; regularitatea empirică rezultată, cunoscută drept Legea lui Okun, poate fi eronat identificată drept LKV.

McCombie et al. sintetizează rezultatele a 80 de studii din perioada 1949-2001, arătând că majoritatea acestora sunt favorabile ipotezei LKV, dar admit că o parte din studii sunt afectate de dificultățile menționate. De fapt, din sinteza prezentată reiese, spre exemplu, că doar puține (11) studii utilizează ecuații simultane sau variabile instrumentale pentru a ține cont de endogenitate, iar dintre acestea numai o parte⁵¹ găsesc evidență favorabilă LKV. Storm și Naastepad (2013, tabel 4.1) prezintă o listă cu alte studii cu evidență favorabilă LKV pentru țări membre OCDE. În schimb Mamgain (1999) testează LKV pentru șase țări nou industrializate,

⁵⁰ Cauzalitatea inversă pentru LKV este de fapt cauzalitatea standard în teoria neoclasică.

⁵¹ Între 5 și 8 (din 11). Incertitudinea provine din ambiguitatea descrierii sumare a rezultatelor în sinteza celor 80 de studii.

găsind evidență favorabilă numai pentru Coreea de Sud; relația dintre creșterea sectorului manufacturier și cea a productivității nu apare a fi relevantă în Singapore, Indonezia, Tailanda și Mauritius, în timp ce în Malaezia relația este relevantă dar *negativă*.

Important de reținut este că validarea empirică a LKV (creșterea economică determină creșterea productivității) nu înseamnă și validarea WLG (creșterea salariilor determină creșterea productivității). Chiar dacă evidența în favoarea LKV ar fi mult mai solidă decât cea oferită în literatură, suportul empiric pentru WLG ar fi putea fi cel mult atât de puternic cât este cel pentru WLD (discutat în secțiunea 4.1.)

c) Canalul inovației induse

Literatura empirică pentru această ipoteză teoretică este extrem de săracă. Am putut identifica și accesa doar studiul Fleisher, McGuire, Wang și Zhao (2017) pentru economia Chinei în perioada 1986-2012. Rezultatele sunt compatibile cu un răspuns pozitiv al inovării în industrie la creșterea costurilor cu munca până la începutul secolului 21. Ulterior, pe măsură ce salariile lucrătorilor cu calificări scăzute au început să crească mai rapid decât cele ale angajaților cu educație superioară, activitatea de inovare nu a mai putut compensa impactul creșterii costurilor cu munca.

d) Estimare directă a relației salarii-productivitate

Literatura WLG oferă puține studii dedicate testării și estimării directe a impactului salariilor reale asupra productivității. Storm și Naastepad (2013, tabel 4.1) citează șase lucrări care estimează acest impact pentru țări membre OECD. Prudență în interpretarea acestei evidențe este recomandată chiar de Lavoie și Stockhammer (2013b, pp.32-33), editorii volumului în care este citată: "Toate aceste studii se confruntă cu dificultăți în identificarea direcției cauzalității și în separarea efectelor pe termen scurt de cele pe termen lung, și cu siguranță e nevoie de extinderea cercetării. Într-adevăr, simplul exercițiu de descompunere a creșterii economice arată clar că o creștere mai rapidă a productivității trebuie să fie asociată cu creșterea mai rapidă a salariilor reale, ridicând problema cauzalității inverse." Un singur studiu (Marquetti, 2004) citat în volum testează cauzalitate-Granger pe date SUA și găsește sens unidirecțional de la salarii la productivitate. După cum se știe însă, cauzalitatea-Granger este compatibilă cu cauzalitatea structurală (propriu-zisă), dar nu o implică⁵².

Pe ansamblu, suportul empiric pentru interpretarea teoriei WLG a fundamentelor ofertei apare a fi fel de neconvingător ca în cazul cererii. La ambele evaluări contribuie divergența rezultatelor și abordarea prea lejeră a procedurilor econometrice în multe dintre studii, dar probabil în cea mai mare măsură dificultățile ridicate de construcția teoretică supusă testării. Aceasta din urmă este tema secțiunii următoare.

5. Critica construcției teoretice WLG

Teoria WLG are în centrul său distribuția veniturilor, întreg cadrul teoretic fiind construit și dezvoltat în jurul opoziției dintre salarii și profituri. Ponderile în venituri ale acestora determină profilul structural al economiei iar dinamica lor influențează principalele trenduri ale economiei. Cadrul teoretic este foarte simplu (i.e. cu complexitate foarte scăzută) în comparație cu teoria dominantă contemporană.

⁵² Y este cauzat-Granger de X dacă valori trecute ale X conțin informație care ajută la predicția Y. Bazat doar pe această informație, e posibil ca X să cauzeze (structural) Y, pentru că efectul e precedat temporal de cauză, dar nu este cu necesitate adevărat: X și Y pot avea cauze diferite sau aceeași cauză dar ale cărei efecte apar mai rapid asupra lui X.

Simplitatea modelului și omnipotența conceptului central sunt avantaje importante pentru comunicarea și popularizarea teoriei. Aceleași caracteristici limitează însă drastic adecvarea teoriei la complexitatea realității economice, punându-i clar în evidență slăbiciunile. Este poate și motivul pentru care nu pot fi găsite în literatură critici din zona teoriei ortodoxe. În schimb, critici severe la adresa teoriei WLG sunt produse tocmai de alți adepți ai teoriilor heterodoxe, în cadrul cărora WLG ocupă o nișă. Această nișă tinde să devină incomodă pentru economiștii care realizează că rigoarea demersurilor teoretice și empirice este crucială pentru a mări șansele promovării unor alternative la teoria dominantă.

Skott (2016), argumentează ferm lipsa de legitimitate teoretică și relevanță practică a dihotomiei creștere-bazată-pe-salarii (WLG) vs. Creștere-bazată-pe-profit (PLG). Skott subliniază că raționamentele care justifică WLG se bazează pe un set de ipoteze restrictive; relaxarea oricăreia dintre acestea poate conduce la concluzii opuse⁵³.

Abordarea rigidă a cauzalității este una dintre cele mai frecvente și solid argumentate critici aduse teoriei WLG. Întrucât ponderea salariilor/profiturilor în venituri este influențată la rândul său de cererea agregată, atât distribuția veniturilor cât și creșterea economică sunt endogene (cauzalitate reciprocă). Dar chiar fără a acționa una asupra celeilalte, ambele se pot modifica sub impactul unor terți factori exogeni. Corelația observată în astfel de cazuri între distribuție și creștere nu corespunde unei relații cauzale dintre acestea⁵⁴, iar semnul poate fi diferit depinzând de sursa șocurilor exogene. În aceste condiții, este incorect și derutant să constrângem cadrul de analiză economică la reduționismul WLG vs PLG.⁵⁵

Un exemplu microeconomic simplu este util pentru clarificare: Pe piața pâinii, cererea crește (scade) dacă prețul pâinii scade (crește) și dacă veniturile consumatorilor cresc (scad). Oferta crește (scade) dacă prețul pâinii crește (scade) și dacă prețul grâului scade (crește). Cantitatea și prețul de echilibru ale pâinii sunt determinate endogen. Veniturile consumatorilor și prețul grâului sunt factori exogeni pieței pâinii. Corelația observată dintre prețul pâinii și cantitatea tranzacționată diferă în funcție de natura șocurilor exogene. Spre exemplu, *ceteris paribus*, în perioade dominate de majorări de venituri vor fi observate creșteri atât ale cantității cât și ale prețului pâinii (corelație pozitivă). Dimpotrivă, în perioade dominate de creșteri ale prețului grâului vor fi observate scăderi ale cantității și creșteri ale prețului pâinii (corelație negativă). Este ușor să sesizăm carențele logicii și terminologiei WLG dacă încercăm să le aplicăm prin analogie la acest exemplu. Dacă definim dinamica cantității tranzacționate pe piața pâinii ca fiind "bazată pe" prețul pâinii când cele două se mișcă în același sens, atunci: (i) ignorăm – eronat - cauzalitatea inversă sau reciprocă, și (ii) definiția nu se mai aplică atunci când observăm corelație negativă între preț și cantitate, chiar dacă nimic din caracteristicile fundamentale ale pieței nu se schimbă; singura schimbare este sursa șocurilor exogene.

Revenind la tema noastră macroeconomică, discuția de mai sus este foarte relevantă pentru politicile propuse de adepții WLG. Abordarea WLG se concentrează asupra rezultatelor distribuției veniturilor (i.e. ponderea salariilor/profiturilor), fără a analiza consecințele diferitelor căi pe care se poate schimba această distribuție. Ponderea salariilor (din sectorul privat) nu este în sine un instrument, pentru că nu poate fi (în afara economiilor de comandă) modificată direct de decidenții politici, ci doar influențată indirect prin diverse politici. Aceste politici pot

⁵³ Scott (2017), pp.4-5.

⁵⁴ Este de fapt o corelație între forme reduse ale ecuațiilor distribuției și creșterii (*reduced-form correlation*).

⁵⁵ Scott (2017), pp. 5-6.

avea consecințe similare asupra ponderii salariilor dar nu și asupra creșterii economice. Skott (2017, pp. 6-7) ilustrează posibilitatea ca, pe anumite plaje ale parametrilor macroeconomici, creșterea economică să fie corelată negativ cu ponderea salariilor atunci când aceasta crește pe seama întăririi forței de negociere a sindicatelor, dar pozitiv atunci când ponderea salariilor crește pe seama reducerii marjelor incluse în prețuri (*markups*) ca efect al politicilor de stimulare a concurenței.

Teoria WLG ignoră considerentele legate de echilibrul general, concentrându-se asupra pieței bunurilor și extrapolând analiza acesteia la întreaga economie. Aceasta este principala explicație a rolului dominant acordat, la toate orizonturile, cererii agregate. Skott (2017, p. 12) atrăgând atenția asupra ignorării pieței muncii și a constrângerilor generate de aceasta, notează lipsa oricărui sprijin empiric sau teoretic pentru "o lege a lui Say inversată, în care creșterile ocupării și productivității să se ajusteze pe termen lung la orice ritm de creștere a cererii agregate". Blecker (2018, slide 51) subliniază că "în cel mai bun caz, relația dintre cererea agregată și distribuția veniturilor este doar o parte a unui model macroeconomic complet. Distribuția este clar endogenă și are multiple aspecte (*multifaceted*). [...] Modele mai complete trebuie să încorporeze piața muncii, comportamentul firmelor în stabilirea prețurilor, dinamica piețelor financiare, politica monetară și cea fiscală, cursul de schimb și balanța de plăți, sectorul gospodăriilor, etc." Neglijarea unor sectoare ample ale economiei în analiza interacțiunilor macroeconomice limitează drastic relevanța teoriei WLG.

Diferențele dintre economiile închise și cele deschise merg dincolo de efectele distribuției veniturilor asupra exporturilor nete surprinse în analiza WLG, incluzând dinamica balanței economisire-investiții și cea a avuției financiare și influențele cursurilor de schimb. Razmi (2018) analizează efectele dinamice ale ajustării distribuției veniturilor inclusiv asupra stocurilor de active reale și financiare, utilizând un model de ajustare a portofoliilor (*portfolio balance*). Principala concluzie a studiului este că, în condițiile unor restricții plauzibile asupra dinamicii variabilelor-stoc, regimul cererii agregate (WLD sau PLD) nu are relevanță asupra valorilor de echilibru pe termen lung ale ratei de utilizare a capacităților de producție, ratei profitului, stocului de capital și de avere. Concluzia este clar în dezacord cu teoria WLG care accentuează că efectele ajustării ponderii salariilor asupra economiei sunt valabile mai ales pe termen mediu și lung⁵⁶ - fără acest profil temporal, teoria nu ar mai putea explica ajustarea ofertei la cerere și primatul acesteia din urmă.

Dos Santos (2015) critică de asemenea sever teoria WLG, dintr-o altă perspectivă heterodoxă. Utilizând un cadru analitic de extracție marxistă, bazat pe circuitul capitalului, dos Santos argumentează că conceptele "creștere bazată pe salarii" și "creștere bazată pe profit" sunt inadecvate pentru analiza evoluțiilor macroeconomice și pentru recomandarea de politici. Salariile sunt parte a cheltuielilor de capital în timp ce profiturile sunt parte a vânzărilor. Distribuția veniturilor și producția sunt simultan condiționate de raportul dintre cererea agregată și cheltuielile de capital, astfel încât distribuția nu poate avea nicio influență cauzală asupra producției sau creșterii economice⁵⁷. În plus, "problemele legate de creșterea 'bazată pe salarii' sunt urmarea viziunii conform căreia muncitorii sunt capabili să insuflă, prin consum, dinamism acumulării capitaliste, chiar în pofida (sau din cauza) unui ritm prea lent al investiții. Această posibilitate a fost contestată pe baze empirice chiar de către Kalecki, care a argumentat că 'o creștere a consumului maselor muncitoare nu este niciodată baza unui avânt al economiei

⁵⁶ Blecker (2016).

⁵⁷ dos Santos (2015), p. 682.

(*business upswing*), ci numai un efect secundar (*side-effect*) al acestuia. Crearea de putere de cumpărare pentru investiții este totdeauna esența (*lies at the heart of*) unei expansiuni economice”⁵⁸. În acest spirit, dos Santos propune înlocuirea conceptelor WLG-PLG cu dihotomia ”creștere bazată pe consum” – ”creștere bazată pe investiții”, argumentând împotriva celei dintâi care are drept consecințe tensionarea bilanțurilor gospodăriilor și, în ultimă instanță, scăderea ponderii salariilor în venituri. Dimpotrivă, ponderi mai mari ale salariilor concomitent cu creștere economică mai rapidă pot fi realizate numai printr-o strategie bazată pe impulsivitatea investițiilor⁵⁹.

Pe măsura acumulării criticilor la adresa cadrului analitic construit de adepții WLG, devine din ce în ce mai clar că dificultățile teoretice cu care se confruntă acesta sunt extrem de greu de depășit. Robert Blecker de la American University din Washington DC, unul dintre promotorii ideii că cererea poate fi impulsivată de salarii sau de profit, scria în 2016: ”Este clar că a venit vremea să regândim simpla dihotomie stimul-din-salarii vs. stimul-din-profit (*wage-led vs. profit-led dichotomy*) și să dezvoltăm o înțelegere mai complexă a relațiilor dinamice dintre distribuția veniturilor și performanța economică la orizonturi variate de timp și sub condiții structural diferite.”⁶⁰

6. Sinteza evaluărilor critice ale teoriei WLG

Teoria WLG este o ramificație a teoriilor heterodoxe privind creșterea economică bazată pe cerere, specificul său fiind rolul dominant acordat salariilor atât în impulsivitatea cererii agregate cât și în ajustarea pe termen lung a ofertei la cerere.

Analiza teoretică este centrată pe influența cumulată a distribuției veniturilor asupra componentelor cererii agregate, care este criteriu de separare a regimurilor economice în cele cu cerere-bazată-pe-salarii (WLD) și cele cu cerere-bazată-pe-profit (PLD). Analiza ofertei se reduce la o colecție de argumente în favoarea a trei canale - salarii de eficiență, randamente crescătoare la scară și inovație indusă – prin care majorarea salariilor stimulează productivitatea și creșterea economică. Pornind de la aceste premize, raționamentul WLG este, în esență: creșterea salariilor reale (ca pondere în venituri) rezultă în creșterea cererii, dar și a productivității muncii, ceea ce asigură și expansiunea ofertei, care se ajustează la cerere pe termen lung.

Politicile economice recomandate au – evident - drept componentă centrală creșterea susținută a salariilor. De notat că, în logica WLG, această strategie este valabilă numai în țările cu regim de cerere-bazată-pe-salarii. Adepții WLG admit că trendul ascendent al salariilor determină trenduri descendente ale ocupării și competitivității, pentru contracararea cărora recomandă redistribuirea între angajați a orelor de lucru disponibile și menținerea pe termen lung a unor politici monetare și fiscale expansioniste. Acestea ar urma să fie complementate de reglementarea extinsă și strictă a sectorului financiar, și de coordonarea internațională a politicilor macroeconomice în cadrul unei ”noi ordini financiare mondiale”, mergând până la ținte impuse la nivel regional și global pentru soldurile conturilor curente și controlul fluxurilor de capital.

⁵⁸ Kalecki, 1934, p. 174, citat în dos Santos (2015) p. 683. Reamintesc, Kalecki este una dintre sursele principale de inspirație invocate de teoreticienii WLG.

⁵⁹ Dos Santos (2015), p. 666.

⁶⁰ Blecker (2016), p. 387.

Soluția redistribuirii orelor de lucru pentru evitarea șomajului este îndoielnică atât din cauza "complicațiilor administrative" legate de acceptare și implementare cât și a probabilei nesustenabilități. Plauzibilitatea coordonării globale a politicilor macroeconomice este contrazisă flagrant de tendințele centrifuge care domină prezentul și perspectiva relațiilor internaționale. Menținerea pe termen lung a unei conduite expansioniste a politicilor monetară și fiscală ar genera, în lipsa iluzoriei coordonări globale, dezechilibre majore care ar provoca ajustări costisitoare ce ar afecta cu precădere tocmai pe agenții economici cu venituri din salarii.

Pe ansamblu, suportul empiric pentru teoria WLG este slab și neconvingător. Literatura relativ bogată dedicată identificării regimurilor de cerere bazată pe salarii oferă rezultate contradictorii. Doar pe baza numărului de studii care găsesc fie WLD fie PLD, evidența este neconcludentă. Însă suportul pentru WLD este de fapt și mai slab având în vedere că metodele de estimare folosite neglijează, în cea mai mare parte a cazurilor, rigorile metodologice necesare obținerii unor rezultate relevante și robuste.

Rezultatele estimării directe a relației salarii-productivitate, abordată într-un număr redus de studii, sunt de asemenea neconvingătoare. Testarea canalelor prin care salariile sunt presupuse a influența productivitatea ridică probleme specifice. (i) Suportul empiric pentru teoria salariilor de eficiență nu poate susține WLG pentru că nivelul unic al salariului minim legal nu poate coincide cu mulțimea de niveluri ale salariilor de eficiență ale firmelor din economie. Lăsând deoparte salariile de eficiență, evidența empirică disponibilă cu privire la efectul favorabil al creșterii salariului minim asupra productivității medii din economie este în cel mai bun caz neconcludentă. (ii) Evidența în favoarea creșterii productivității pe seama randamentelor crescătoare (Legea Kaldor-Verdoorn) este divergentă între țări. Oricum însă, LKV se referă la influența cererii, nu a salariilor, asupra productivității. Ca atare, suportul empiric oferit de LKV pentru WLG nu poate fi mai puternic decât cel în favoarea WLD. Iar acesta, după cum am văzut, este slab. (iii) Testarea empirică a inovației induse este extrem de rară, deci evidența este neconcludentă.

Critica la adresa construcției teoretice WLG este chiar mai convingătoare decât cea a cercetării empirice. Reacțiile din partea economiștilor de orientare ortodoxă sunt cvasi-inexistente, ceea ce poate sugera că aceștia consideră lacunele teoriei prea evidente pentru a necesita răspuns. Critica aspră vine din interiorul curentelor heterodoxe, care probabil resimt lipsa de rigoare a teoretizării de tip WLG ca pe o amenințare la prestigiul profesional care ar trebui să susțină promovarea teoriilor alternative celei dominante.

Una dintre cele mai mari carențe metodologice sesizate de criticii demersurilor teoretice și empirice ale adepților WLG este tratamentul cauzalității. Sensul cauzal salarii – cerere – creștere economică este coloana vertebrală a teoriei și fundamentul politicii de susținere a creșterii salariilor. Deși posibilitatea cauzalității reciproce sau multiple este admisă de unii autori în secțiunile metodologice ale studiilor, ea este de obicei complet ignorată în interpretările rezultatelor și recomandările de politici.

Literatura trecută în revistă oferă argumente riguroase care demonstrează că distribuția veniturilor și creșterea economică sunt endogene și că răspund la multiple șocuri din alte surse, iar corelația observată dintre ele variază în funcție de natura șocurilor. Aceste argumente sunt

suficiente pentru a anula relevanța dihotomiei cerere-bazată-pe-salarii vs. cerere-bazată-pe-profit ca trăsătură stabilă, structurală a economiei și ca atare justificarea economică a unei politici activiste de creștere sistematică a salariilor.

Alte critici de substanță aduse teoriei WLG subliniază limitarea analizei la piața bunurilor și extrapolarea nejustificată a concluziilor la întreaga economie. Deși literatura WLG subliniază influența financiarizării și globalizării asupra distribuției⁶¹, sectorul financiar și cursul de schimb nu sunt integrate în cadrul analitic, așa cum nu sunt nici piața muncii, politica monetară și cea fiscală. Aceste sectoare și activități generează șocurile exogene ignorate de cadrul analitic prea strâmt. Teoria WLG nu oferă o analiză dinamică formalizată, omițând astfel interacțiuni relevante pentru trendurile pe termen lung.

Slăbiciunile teoriei WLG au început să devină evidente chiar în rândul promotorilor cadrului analitic care a generat-o, ducând până la propunerea renunțării la schematismul acestei abordări⁶².

7. Considerații finale: aplicarea strategiei WLG în România

Din punct de vedere economic, demersul de aplicare a strategiei WLG în România este foarte greu de înțeles pentru cei care nu au adoptat cadrul conceptual al teoriei WLG. Este greu de înțeles în cazul oricărei economii, dar în România anului 2017 apelul la politici WLG nu ar putea fi invocat nici măcar ca un argument de urgență, de exemplu o situație în care alte politici eșuează în a redresa o economie în derivă și WLG ar rămâne singura speranță. Dimpotrivă economia României performa robust, cu creștere economică pozitivă din 2011, la rate de peste 3 la sută din 2015 și în curs de accelerare. În a doua jumătate a anului 2016 devenise clar că PIB fie depășise fie urma să depășească în scurt timp nivelul potențial. Trendurile ascendente ale deficitului bugetar și deficitului de cont curent semnalau de asemenea iminența unui exces de cerere. Era clar că stimuli de creștere a cererii de consum nu mai erau necesari, mai ales că în 2016 consumul accelera semnificativ în timp ce investițiile înregistrau un recul. Tocmai în această situație politicile WLG au "prins viteză" în România.

Am precizat că raționamentul de mai sus este firesc pentru orice economist non-WLG. Însă chiar și pentru cei aflați în poziții de influență asupra politicii economice și în același timp atrași/convinși de soluții neortodoxe, sunt atât firești cât și necesare moderarea entuziasmului pentru noi panacee macroeconomice, mai ales când starea "pacientului" este normală, și cântărirea cu atenție a riscurilor unor acțiuni radicale fără precedent favorabil convingător.

Este de presupus că adepții WLG cunosc bine literatura pe care am trecut-o în revistă. În opinia mea, această literatură oferă argumente teoretice și empirice suficient de convingătoare pentru abandonarea acestei teorii. Opinii similare apar a se contura în rîndul economiștilor post-keynesiști, din rîndul cărora s-a ramificat grupul WLG.

Să admitem însă, ipotetic, că adepții WLG din România au suficiente argumente teoretice (ar fi util să fie prezentate public) pentru a contracara riguros pe fiecare din cele trecute în revistă aici. Rezolvată fiind astfel problema prezervării fundamentelor teoretice, ar rămâne ca justificarea politicilor WLG în țara noastră să fie făcută empiric. Atrag atenția că această cerință

⁶¹ Spre exemplu, Stockhammer (2013).

⁶² Spre exemplu, Blecker (2016, 2018).

este impusă strict de logica abordării WLG. Așa cum am arătat în cursul lucrării, în literatura WLG se subliniază că identificarea regimului cererii – bazat pe salarii sau pe profit – se poate face doar empiric, în fiecare economie în parte. Tot în logica WLG, pentru economiile mici și deschise probabilitatea este relativ mare de a avea cerere-bazată-pe-profit (PLD), caz în care, *ceteris paribus*, creșterea ponderii salariilor în venituri ar frâna creșterea economică, în loc de a o accelera. Dat fiind că România face parte din clasa economiilor mici și deschise și în lipsa unor estimări pe care ne putem baza, literatura WLG ne sugerează că este mai probabil să avem un regim de tip PLD și ar trebui să evităm politici WLG.

Așa stând lucrurile, pentru a justifica aplicarea politicilor WLG, promotorii acestora ar fi trebuit să ofere evidență empirică favorabilă pentru:

- (i) Regim de tip WLD în România.
În cazul în care evidența este nefavorabilă, indicând PLD, ideea politicilor WLG ar fi trebuit abandonată (recursul la posibila salvare prin coordonarea internațională a deficitelor de cont curent și a fluxurilor de capital nu era, evident, disponibil).
În caz de evidență favorabilă, ar fi fost îndeplinită o condiție necesară. Dar nu și suficientă, de aceea ar fi fost nevoie de încă un pas, găsirea evidenței empirice pentru..
- (ii) ... Efecte favorabile ale creșterii salariului minim asupra productivității medii și/sau evidență favorabilă pentru validitatea Legii Kaldor-Verdoorn în România.

Ar fi fost necesar ca evidența empirică oferită să respecte rigorile metodologice ale estimării cu mai multă strictețe decât o fac studiile empirice trecute în revistă aici și să fie testate pentru robustețe. Aceasta deoarece costurile angajării într-o politică inadecvată pe baza unor estimări eronate sunt mult mai mari decât costurile unor critici nefavorabile la adresa unor studii publicate.

Dacă în fapt un astfel de suport empiric a existat, ar fi fost de așteptat ca el (ca și cel teoretic, de altfel) să fi fost prezentat public și supus dezbaterii, mai ales de către adepții ai teoriei WLG care înțeleg toate implicațiile politicilor propuse.

Dacă suportul teoretic și cel empiric nu au existat, atunci rămâne să presupunem că aplicarea WLG a fost decisă doar din rațiuni sociale. Asupra acestora nu voi comenta. Atrag însă atenția că ar trebui ca efectele economice ale deciziilor cu justificare ne-economică să fie evaluate obiectiv, pentru a putea optimiza deciziile economice condiționat de constrângerile reprezentate de deciziile neeconomice. Teoria economică nu trebuie contaminată de social și politic, tocmai pentru a le servi mai bine.

Skott (2016) încheie critica teoriei WLG argumentând că meritul măsurilor menite să promoveze mai multă egalitate și justiție socială nu trebuie legat de capacitatea acestora de a stimula în același timp creșterea economică. "Teoriile [...] nu ar trebui judecate în funcție de măsura în care oferă niște concluzii pre-stabilite, dezirabile, iar tabăra heterodoxă își face sieși un deserviciu dacă înțelegerea sa a modului în care lumea funcționează cu adevărat începe să se bazeze pe dorințe (*wishful thinking*)".⁶³

⁶³ Skott (2016), p. 21.

BIBLIOGRAFIE

Acemoglu, D. (2003), "[Factor Prices and Technical Change: from Induced Innovations to Recent Debates](#)", in Aghion, P. et al., *Knowledge, Information and Expectations in Modern Macroeconomics: In Honor of Edmund Phelps*, Princeton University Press.

Álvarez, R. și Fuentes, R. (2018), "[Minimum Wage and Productivity: Evidence from Chilean Manufacturing Plants](#)", *Economic Development and Cultural Change*, University of Chicago Press, vol. 67(1), pp.193-224.

Bărbuță, F. (2019), https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-22983425-analiza-ajuns-cobai-fara-acceptul-nostru-ati-auzit-wageledgrowth-sau- nu-costa-toti.htm

Bhaduri, A. și Marglin, S. (1990), "Unemployment and the real wage: the economic basis for contesting political ideologies", *Cambridge Journal of Economics*, vol. 14(4), pp. 375–93.

Blecker, R. (2016), "Wage-led versus profit-led demand regimes: the long and the short of it", *Review of Keynesian Economics*, 4(4), pp. 373-390.

Blecker, R. (2018), "An Introduction to Post-Keynesian Theories of Distribution and Growth: Alternative Models and Empirical Findings", Presentation for Introductory Lecture, 22nd FMM/IMK Conference "10 Years After the Crash: What Have We Learned?" Berlin, Germany, 25 October, https://www.boeckler.de/pdf/v_2018_10_25_blecker_intro.pdf

Brouillette, D., Cheung, C., Gao, D. și Gervais, O. (2017), "[The Impacts of Minimum Wage Increases on the Canadian Economy](#)", *Staff Analytical Notes* 17-26, Bank of Canada.

Chu, A.C., Kou, Z. și Wang, X. (2019), "[Dynamic Effects of Minimum Wage on Growth and Innovation in a Schumpeterian Economy](#)", *MPRA Paper* 94822, University Library of Munich, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/94822/>

Coviello, D., Deserranno, E., Persico, N (2019), "Minimum Wage and Individual Worker Productivity: Evidence from a Large US Retailer", manuscris în revizuire pentru *Journal of Political Economy*, http://tintin.hec.ca/pages/decio.coviello/research_files/Draft_MinW.pdf

Dos Santos, P. (2015), "Not 'wage-led' versus 'profit-led', but investment-led versus consumption-led growth", *Journal of Post Keynesian Economics* 37(4), pp. 661-686.

Drandakis, E. și Phelps, E. (1965), "A Model of Induced Invention, Growth and Distribution", *Economic Journal*, 76, pp. 823-840.

Dutt, A.K. (1984), "Stagnation, income distribution and monopoly power", *Cambridge Journal of Economics* 8, pp. 25-40.

Fleisher, B., McGuire, W., Wang, X. și Zhao, M.Q (2017), "Wages, Innovation, and Employment in China". IZA Discussion Paper No.10749, <http://ftp.iza.org/dp10749.pdf>

Funk, P. 2002. 'Induced innovation revisited', *Economica*, vol. 69(273), pp. 155–71.

Guvernul României (2018), Programul de Guvernare 2018-2020, pp.10-11,
<http://gov.ro/ro/obiective/programul-de-guvernare-2018-2020>

Hamilton, J.D. (2018) "Why You Should Never Use the Hodrick-Prescott Filter", *Review of Economics and Statistics*, 100 (5), pp. 831-843.

Hein, E. și Mundt, M. (2013), "Financialization, the Financial and Economic Crisis, and the Requirements and Potentials for Wage-led Recovery", in Lavoie, M. and Stockhammer, E. (eds.), *Wage-led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, Palgrave Macmillan & ILO.

Hicks, J. (1932), *The Theory of Wages*, Macmillan, London.

Kaldor, N. (1966), *Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom*, London: Cambridge University Press.

Kalecki, M. (1934), "The Business Cycle and Welfare", în J. Osiatynski (ed.), *The Collected Works of Michael Kalecki*, vol. 1, Oxford: Clarendon Press, pp. 174–181.

Kennedy, C. (1964), "Induced Bias in Innovation and the Theory of Distribution", *Economic Journal*, LXXIV (1964), pp. 541-547.

Lavoie, M. (2009), *Introduction to Post-Keynesian Economics*, Palgrave Macmillan

Lavoie, M. și Stockhammer, E. (eds.) (2013), *Wage-led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, Palgrave Macmillan & ILO.

Lavoie, M. și Stockhammer, E. (2013a), "Introduction", in Lavoie, M. and Stockhammer, E. (eds.), *Wage-led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, Palgrave Macmillan & ILO

Lavoie, M. și Stockhammer, E. (2013b), "Wage-led Growth: Concept, Theories and Policies" in Lavoie, M. and Stockhammer, E. (eds.), *Wage-led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, Palgrave Macmillan & ILO;

Lucas, R. E. (1976), "Econometric Policy Evaluation: A Critique", în [Brunner, K.](#); Meltzer, A. (eds.). *The Phillips Curve and Labor Markets. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy 1*, New York: American Elsevier, pp. 19–46.

Lucas, R.E. (1988), "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22(1), pp. 3-42.

Mamgain, V. (1999), "Are the Kaldor-Verdoorn Laws Applicable in Newly Industrializing Economies?", *Review of Development Economics* 3 (3), pp. 295–309.

Marquetti, A. (2004), "Do rising real wages increase the rate of labour-saving technical change? Some econometric evidence", *Metroeconomica*, vol. 55(4), pp. 432–41.

McCombie, J.S.L., Pugno, M. și Soro, B. (ed.) (2002), "Chapter 1: Introduction" în *Productivity Growth and Economic Performance: Essays on Verdoorn's Law*, New York: Palgrave Macmillan.

Onaran, Ö. și Galanis, G. (2012). "Is aggregate demand wage-led or profit-led? National and global effects", *ILO Working Papers, Conditions of Work and Employment Series*, No. 40, Geneva

Onaran, O. și Galanis, G. (2013), "Is Aggregate Demand Wage-led or Profit-led? A Global Model", in Lavoie, M. and Stockhammer, E. (eds.), *Wage-led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, Palgrave Macmillan & ILO.

Palley, T. (2014) "Rethinking wage vs profit-led growth theory with implications for policy analysis", *IMK Working Paper* No 141-2014, Hans Boeckler Foundation.

Razmi, A. (2018), "[Does the demand regime matter over the medium run? Revisiting distributional issues in a portfolio framework under different exchange rate regimes](#)," *Metroeconomica*, Wiley Blackwell, vol. 69(4), pp. 708-736.

Rizov, M., Croucher, R. și Lange T. (2016), "The UK National Minimum Wage's Impact on Productivity", *British Journal of Management*, Vol. 27, pp. 819–835.

Romer, P.M. (1986), "Increasing Returns and Long-Run Growth", *Journal of Political Economy*, 94(5), pp. 1002-1037;

Rowthorn, B. (1981), "Demand, real wages and economic growth", *Thames Papers in Political Economy*.

Rowthorn, R.E. (1999). 'Unemployment, wage bargaining and capital–labour substitution', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 23(4), pp. 413–25.

Sabia, J. (2015a), "Minimum wages and gross domestic product", *Contemporary Economic Policy* 33:4, pp. 587–605.

Sabia, J. (2015b), "Do minimum wages stimulate productivity and growth?", *IZA World of Labor*, <https://wol.iza.org/uploads/articles/221/pdfs/do-minimum-wages-stimulate-productivity-and-growth.pdf>

Samuelson, P. (1965) "A Theory of Induced Innovations along Kennedy-Weisacker Lines", *Review of Economics and Statistics*, XLVII, pp. 444-464;

Schlicht, E. (2016), "Efficiency Wages: Variants and Implications", *Munich Discussion Paper No. 2016-4*, Department of Economics, University of Munich, <http://epub.ub.uni-muenchen.de/25168/>

Shapiro, C. și Stiglitz, J. E (1984), "Equilibrium Unemployment as a Worker Discipline Device", *The American Economic Review*, vol. 74, no.3, p.433-444.

Skott, P. (2016), "Weaknesses of 'wage-led growth'", *UMASS Amherst Economics Working Papers* 2016-08, no. 207, https://scholarworks.umass.edu/econ_workingpaper/207, publicată ca: Skott, P. (2017), "Weaknesses of 'wage-led growth'", *Review of Keynesian Economics* vol. 5(3), pp. 336-359.

Smith, M. (2018), "Demand-Led Growth Theory in a Classical Framework: Its Superiority, Its Limitations, and Its Explanatory Power", *Centro Sraffa Working Paper* n. 29.

- Socol, C. (2018), "#wageledgrowth. Creșterea care nu sărăcește", https://adevarul.ro/economie/stiri-economice/wageledgrowthcresterea-nu-saraceste-1_5aef1060df52022f75a5b7d6/index.html
- Solow, R.M. (1956), "A contribution to the theory of economic growth", *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), pp. 65-94.
- Stockhammer, E. (2013), "Why have wage shares fallen? An analysis of the determinants of functional income distribution", Lavoie, M. și Stockhammer, E. (eds), *Wage-Led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery* (Basingstoke and Geneva: Palgrave Macmillan and ILO).
- Stockhammer, E. și Onaran, O. (2012), "Wage-led growth: Theory, Evidence, Policy", WP#300, Political Economy Research Institute, University of Massachusetts at Amherst;
- Storm, S. și Naastepad, C.W.M. (2013), "Wage-led or profit-led supply: wages, productivity and investment" în Lavoie, M. și Stockhammer, E. (eds), *Wage-led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, Palgrave Macmillan și ILO.
- Swan, T.W. (1956), "Economic growth and capital accumulation", *Economic Record*, 32, pp. 334-361.
- Verdoorn, P. J. (1949), "Fattori che regolano lo sviluppo della produttività del lavoro", *L'Industria* 1: pp. 3–10.
- Wells, H. și Thirlwall, A.P. (2003), "Testing Kaldor's Growth Laws across the Countries of Africa" *African Development Review* 15 (2–3), pp.89–105.
- Yellen, J (1984), "Efficiency Wage Models of Unemployment", *The American Economic Review*, Vol. 74, No. 2, pp. 200-205.